

УДК 364.04

Ю. В. ПАТИК

м. Одеса

yulya.patik@mail.ru

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

У статті розкрито сутність підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми обмеженими можливостями здоров'я. Визначено та схарактеризовано структурні компоненти такої підготовленості.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, діти з обмеженими можливостями здоров'я, професійна підготовка, підготовленість.

Діти з обмеженими можливостями здоров'я виступають однією з категорій соціальної роботи. Внаслідок особливої вразливості, відсутності сприятливого середовища для задоволення своїх потреб, обмеження соціокультурної мобільності та відсутності повноцінного використання життєвих шансів, діти з обмеженими можливостями здоров'я потребують особливої уваги, зокрема з боку соціальних працівників [3, 60]. Професійна соціальна робота з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я передбачає: соціально-педагогічну підтримку, соціальну реабілітацію, корекцію, реалізацію програм щодо збереження фізичної та розумової активності таких дітей, їхню соціальну адаптацію, дотримання конституційних прав та сприяння доступності ресурсів навколишнього світу, створенню умов для їх подальшого самостійного життя та успішної інтеграції в здорове суспільство.

Особливість, специфіка та складність процесу взаємодії соціального працівника з такими дітьми та їх сім'ями зумовлює необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Значний внесок у розвиток соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я зробили вітчизняні науковці О. В. Безпалько, І. В. Зверева, І. Б. Іванова, А. Й. Капська, Т. В. Мошняга, В. В. Тесленко та ін. Досліджено також проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів до професійної діяльності з ді-

тьми з обмеженими можливостями здоров'я (З. В. Залібовська-Ільніцька, О. В. Ілліна, Т. В. Рудник, Т. В. Соловей, М. Є. Чайковський та ін.).

Мета статті – визначити сутність і структуру підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми обмеженими можливостями здоров'я.

Визначення сутності та структури підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми обмеженими можливостями здоров'я зумовило необхідність розгляду таких понять як «професійна підготовка» та «підготовленість».

Так, у довідковій літературі професійна підготовка трактується як сукупність спеціальних знань, навичок та вмінь, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи за певною професією [7]. Професійну підготовку визначають також як систему організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, в свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати [1]. О. Файчук професійну підготовку соціального працівника в умовах університету характеризує засвоєнням системи знань, сформованістю професійних умінь і навичок, що забезпечує усвідомлення професійної діяльності, заснованої на кваліфікаційних вимогах [5, 300].

Отже, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників є складним, багатоаспектним процесом, предметом якого є теоретичні знання, практичні вміння студентів виконувати фахові функції; етичні норми соціальної роботи; індивідуально-психологічні якості фахівця, а також його потреба у самоосвіті, саморозвитку і самовдосконаленні [4, 7].

Метою і результатом професійної підготовки можна виступати підготовленість фахівця до виконання професійної діяльності. О. М. Чусова зауважує, що підготовленість є передумовою цілеспрямованості та ефективності професійної діяльності. Високий рівень підготовленості, на думку автора, є запорукою ефективного виконання своїх професійних обов'язків, обґрунтованого застосування знань, використання досвіду, перебудови професійних дій відповідно до життєвих ситуацій [6, 199]. Щодо сутності поняття «підготовленість», то її розглядають як наявність у фахівця особистісних якостей, теоретичних знань, практичних навичок і вмінь, що дозволяють в будь-який час успішно вирішувати поставлені перед ним завдання і виконувати функціональні обов'язки [2, 299].

Підготовленість майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я визначаємо як результат їхньої спеціальної цілеспрямованої професійної підготовки, що передбачає обізнаність з психологічними та фізичними особливостями розвитку таких дітей, уміння виявляти та вирішувати їх проблеми, забезпечувати повноцінний розвиток і соціалізацію, зберігаючи емоційно-позитивне тло діяльності. Структурними компонентами такої підготовленості виступають: когнітивний, діяльнісний, ціннісно-мотиваційний та емоційно-вольовий.

Так, когнітивний компонент передбачає володіння соціальним працівником спеціальними знаннями, необхідними для взаємодії з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, а також стійкого інтересу до отримання та набуття потрібних знань у подальшій професійній діяльності. Такими знаннями вважаємо: знання закономірностей психічного й особистісного розвитку дитини з обмеженими можливостями здоров'я з урахуванням її

вікових, індивідуальних відмінностей та патологічних змін; інтересів та потреб різних вікових груп дітей з обмеженими можливостями здоров'я; основ психології, педагогіки, лінгвістики, неврології та фізіології; психології взаємин і взаємодій дитини з обмеженими можливостями здоров'я в групі, сім'ї; основ соціології з формування первісних навичок соціалізації в системі всебічного розвитку дитини з обмеженими можливостями здоров'я; психолого-педагогічних, медико-соціальних та методологічних засад, необхідних для проведення соціальної реабілітації таких дітей; основ соціальної медицини з планування медико-соціальних заходів щодо збереження, зміцнення та відновлення психологічного та фізичного стану дітей з обмеженими можливостями здоров'я; основ соціальної політики держави та соціально-правового захисту таких дітей; функцій державних і недержавних організацій у системі соціального захисту та соціальної підтримки дітей з обмеженими можливостями здоров'я; соціально-правових основ, які забезпечують право дітей з обмеженими можливостями здоров'я на отримання соціальних виплат, гарантій та послуг.

Діяльнісний компонент досліджуваної підготовленості зумовлений уміннями, необхідними соціальному працівнику для планування успішного виконання та оцінювання результативності роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Такими вміннями є: уміння обирати для кожної дитини з обмеженими можливостями здоров'я таку форму соціально-психологічного та педагогічного впливу, яка б відповідала її індивідуальним особливостям і потенційним можливостям; враховувати стан слуху, зору, особливості моторики, уваги, темпу роботи, стомлюваності, загального психофізичного стану дітей з обмеженими можливостями здоров'я під час роботи з ними; спостерігати, розуміти й інтерпретувати поведінку і відносини в сім'ї до дитини з обмеженими можливостями здоров'я; працювати в тісному контакті з іншими фахівцями (дефектологом, психологом, логопедом, медичними працівниками) та батьками; аналізувати та оцінювати власний досвід і досвід інших соціальних працівників, міжгалузевих фахівців в роботі з дітьми з

обмеженими можливостями здоров'я; долати бар'єри в спілкуванні з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я вербально, невербально і письмово (під бар'єром розуміємо те, що заважає дитині повноцінно сприймати інформацію, бачити, чути, говорити); створювати позитивне комунікативне поле (проявляти легкість у спілкуванні, відкритість, контактність); розширювати контакти дитини з обмеженими можливостями здоров'я, долати її ізоляцію, включати в суспільне життя; формувати позитивну мотивацію до участі в корекційній роботі з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, виховувати в них оптимізм, бачення життєвої перспективи, відчуття успіху; організовувати комплексне діагностування і корекційну діяльність; залучати до освітнього процесу з урахуванням характерних для дітей з обмеженими можливостями здоров'я можливостей і компенсаторних чинників; здійснювати психологічну підтримку батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я; організовувати правову підтримку сім'ї (інформація, захист законних прав та інтересів); налагоджувати сімейний мікроклімат; заохочувати членів сім'ї до організації соціальної реабілітації дитини з обмеженими можливостями здоров'я; навчати батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я способам і прийомам роботи з ними на основі індивідуальної програми.

Ціннісно-мотиваційний компонент досліджуваної підготовленості зумовлений тим, що в процесі роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я соціальний працівник має діяти відповідно до моральних норм та цінностей, які спрямовані на досягнення певних результатів і стимулюють його професійну діяльність; проявляти такі особистісні якості, як-от: доброзичливість, повага, співчуття, емпатія, любов. У процесі взаємодії з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я соціальний працівник має проявляти делікатність, толерантність, гуманізм, альтруїзм, милосердя; дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність особистості дитини з обмеженими можливостями здоров'я; не проявляти будь-якої дискримінації на основі фізичних чи розумових відхилень дитини з обмеженими можливостями здоров'я, куль-

турного чи соціального статусу сім'ї, особистісних характеристик, віросповідання тощо; відповідати загальним етичним та культурним вимогам; на основі особистісних переконань, ідеалів, інтересів, нахилів створювати позитивне емоційне ставлення до дітей з обмеженими можливостями здоров'я; проявляти інтерес до роботи з ними, усвідомлювати своє покликання, відчувати потребу в обрній діяльності та відповідальність (почуття обов'язку); привносити в роботу з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я індивідуально-творчий, новаторський характер, усвідомлено розвивати свою особистісну і професійну індивідуальність; бути тактовним і слідувати вимогам педагогічної етики по відношенню до дитини з обмеженими можливостями здоров'я та її сім'ї; зберігати конфіденційність інформації, отриманої в процесі соціальної роботи з дитиною з обмеженими можливостями здоров'я та її сім'єю.

Емоційно-вольовий компонент досліджуваної підготовленості зумовлений тим, що соціальний працівник в процесі роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я має проявляти стійку емоційну врівноваженість та високу вольову саморегуляцію свого психофізичного стану; здатність до перенесення психологічних і моральних навантажень (стресостійкість) під час роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я; адекватно емоційно відгукуватися на психічний та фізичний стан дитини з обмеженими можливостями здоров'я та її поведінку; з терпимістю ставитися до прояву розумових та фізичних вад такої дитини (неконтрольовані рухи, емоції, невірноважена поведінка тощо); здатність до саморегуляції позитивного психоемоційного тла в роботі з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я незалежно від власного настрою; проявляти такі вольові якості, як рішучість, наполегливість, терплячість, витримка, самовладання тощо.

Отже, соціальна робота з дітьми з обмеженнями можливостями здоров'я – це вкрай складна та багатогранна професійна діяльність, ефективність здійснення якої залежить від рівня підготовленості майбутніх соціальних працівників щодо неї. Знання сутності і структури такої підготовленості дозволяють

ефективно побудувати процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Вишнякова С. М. Профессиональное образование: словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика [Электронный ресурс] / С. М. Вишнякова. — М. : НМЦ СПО, 1999. — 538 с. — Режим доступа: <http://didacts.ru/dictionary>.
2. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. — Мн. : Харвест ; М. : АСТ, 2001. — 576 с.
3. Патик Ю. В. Діти з обмеженими можливостями як об'єкт соціальної роботи: матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. [«Актуальні дослідження в соціальній сфері»], (Одеса, 17 листопада 2014 р.). — Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. — С. 60—62.
4. Савицька В. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах праксеологічного підходу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук: 13.00.04 Теорія і методика професійної освіти / В. В. Савицька. — Рівне, 2015. — 20 с.
5. Файчук О. До питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників // Витоки педагогічної майстерності: Наук. праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. — 2012. — Вип. № 10. — С. 299—302.
6. Чусова О. М. Діагностика підготовленості майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки / О. М. Чусова // Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. — 2014. — № 3. — С. 199—204.
7. Энциклопедия профессионального образования : в 3-х томах [Электронный ресурс] / [под ред. С. Я. Батышева]. — М. : АПО, 1998. — 556 с. — Режим доступа: <http://www.anovikov.ru/dict/epo.pdf>.

У. ПАТИК
Odessa

ESSENCE AND STRUCTURE OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK WITH CHILDREN OF DISABILITIES

The article reveals the essence and structure of readiness of future social workers to work with children of disabilities. Defined determined and defined the structural components this training.

Key words: social work, social worker, children with disabilities, training.

Ю. ПАТЫК
г. Одесса

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПОДГОТОВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

В статье раскрывается сущность подготовленности будущих социальных работников к работе с детьми ограниченными возможностями здоровья. Определены и охарактеризованы структурные компоненты такой подготовленности.

Ключевые слова: социальная работа, социальный работник, дети с ограниченными возможностями здоровья, профессиональная подготовка, подготовленность.

Стаття надійшла до редколегії 21.07.2015